

‘Oefenschool der Muzen, werkplaats der wetenschap’

Studies over de Geschiedenis van de Groningse Universiteit 7

‘Oefenschool der Muzen, werkplaats der wetenschap’

**rijksuniversiteit
groningen**

Uitgegeven onder redactie van prof. dr. K. van Berkel

‘Oefenschool der Muzen, werkplaats der wetenschap’

De stichting van de Groninger Academie in 1614

ZWEDER VON MARTELS
redactie

Hilversum
Verloren
2014

Deze publicatie kwam mede tot stand dankzij financiële steun van het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Groningen.

Afbeeldingen op het omslag: *voorzijde*: Stedenmaagd met in haar handen het eerste Groninger Academiegebouw. Rudolf en Otto Linnemann uit Frankfurt waren de makers van het grote glas-in-loodraam uit 1914 in het trappenhuis van het Academiegebouw. Daar worden hoogtepunten uit de geschiedenis van de Groninger academie op monumentale wijze in beeld gebracht. De voornaamste plaats wordt ingenomen door Ubbo Emmius (zie p. 45) omringd door de andere hoogleraren en universitaire functionarissen uit 1614. Daaronder staan drie vrouwelijke stedenmaagden met elk een van de drie Academiegebouwen uit de geschiedenis van de Groninger Universiteit.

Achterzijde: De afbeeldingen met muciserende puti zijn ontleend aan hetzelfde glas-in-loodraam. Het gezicht op Groningen is een detail van de plattegrond van de stad Groningen door Egbert Haubois uit 1643.

© 2014 Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum, www.verloren.nl

ISBN 978-90-8704-450-3
Omslagontwerp Robert Koopman, Hilversum
Typografie Rombus, Hilversum
Druk Wilco, Amersfoort
Brochage Van Strien, Dordrecht

No part of this publication may be reproduced in any form without written permission from the publishers.

Inhoud

<i>Zweder von Martels</i> Voorwoord	7
Het Eeuwig Edict (vertaling: <i>Fokke Akkerman</i>)	21
<i>Zweder von Martels</i> Tussen hoop en vrees. Ubbo Emmius en de ‘duurzame academie’	25
<i>Sjef Kemper</i> ‘Met vier witte paarden’. De triomfboog van Alfonso in het Castel Nuovo te Napels	47
<i>Fokke Akkerman</i> De Aduarder academie	71
<i>Jan H.A. Lokin</i> De oprichting van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid in 1596	81
<i>Klaas van Berkel</i> Wanneer werd de Groninger universiteit opgericht? En waarom toen?	95
<i>Henri Krop</i> De ‘Artes’ in de eerste jaren van de Groninger universiteit: theorie en praktijk	111
<i>Wout van Bekkum</i> ‘Hebreamque linguam’ ... ‘En de Hebreeuwse taal’	129
<i>Han van Ruler</i> ‘Met behoud van de waardigheid die een theoloog past’. Herman Ravensperger en zijn geschil met Grotius	139
<i>Gerda C. Huisman</i> ‘Consilarii mortui’. De basiscollectie van de Groninger Academiebibliotheek, 1615-1619	155

<i>Kees Smit</i> Arnoldus Buchelius in Groningen (1617)	173
<i>Fokke Akkerman</i> Toneel in Groningen. Over Buchanans <i>Iephtes</i> opgevoerd in 1617	181
<i>Arjo Vanderjagt</i> 'Des Werrelds Tuin'. Henricus (1583-1658) en Abraham (1626-1683) Munting: overwinnaars van de Natuur in Groningen	191
Appendix: Latijnse tekst van het Eeuwig Edict	213
De auteurs	215
Register van zaken en namen	217

Voorwoord

ZWEDER VON MARTELS

Wel en wee van het Eeuwige Edict

De Groninger universiteit is onder een goed gesternte geboren. Dat suggereerden ook reeds Ubbo Emmius en de andere oprichters, toen zij de inauguratie van de Groninger Academie op 23 augustus 1614 (Juliaanse kalender) verbonden met de plaats van de hemellichamen. Daaraan herinnert een op het eerste gezicht curieuze tekst, die onmiddellijk volgt op Emmius' 'Geboortegeschiedenis van de Academie' (*Natales Academiae*), en die als titel draagt: 'Tijdstip van de geboorte van deze Academie aangegeven volgens verschillende tijdrekeningen' (*Tempus natale hujus Academiae in variis Epochis notatum*). We zien daar het moment van de inauguratie als volgt beschreven: 'Toen de zon stond in het teken van de Maagd, de Maan in de Leeuw, Saturnus in de Ram, Jupiter met Mercurius in de Weegschaal, Mars in de Tweelingen en Venus in de Kreeft'.¹ Deze astrologische kennis maakte Emmius en zijn medestanders evenwel niet fatalistisch of afwachtend. Zij gingen daarmee om als met die andere grote onzekere factor: Gods plannen met de Academie. Voor zover het

¹ Zie *Effigies & vitæ professorum Academiae Groningæ & Omlandia: cum historiola foundationis ejusdem Acad. [autore Ubbo Emmio]* (Groningen 1654) (uitgegeven in facsimile met een vertaling van V. Schmidt en F.J.E. Tichelman in Groningen 1964; nu ook beschikbaar als Google eBook), 11. In dit geschrift wordt het geboortetijdstip vastgelegd aan de hand van maar liefst tien verschillende tijdrekeningen, en daarbij nog de berekening aan de hand van de stand van de zon, maan en de vijf destijds bekende planeten. Deze kennis wordt benut om het geboortemoment van de Academie een plaats te geven in een groot kosmisch verband. Bepalend is het ogenblik waarop de zes hoogleraren telkens twee aan twee worden binnengeleid. In het Latijn luidt dit: 'Eo tempore Professores ordinarij designati introducebantur sex, bini et bini euntes ...'. Het passieve 'introducebantur' is in de genoemde *Effigies*-heruitgave van 1964 vertaald met: 'deden zij [nl. de hoogleraren] hun intrede'. Deze vertaling wekt een verkeerd beeld. De passieve vorm dient in het Nederlands gehandhaafd te blijven. Dit blijkt uit de beschrijving van het bewuste moment in de *Natales Academiae* (*Effigies*, 6). Daar worden de hoogleraren door de commissieleden die de oprichting hadden voorbereid en de curatoren de theologische gehoorzaal – 'deze was namelijk het grootst' – binnengeleid. De openingsceremonie herinnert enigszins aan die in Franeker in 1585 (vgl. W.B.S. Boeles, *Frieslands Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker*, 2 dln. (1878-1889), 16). De woordkeus in de *Natales Academiae* en in de *Tempus natale hujus Academiae* vertoont overeenkomst met die in Emmius' *Opus chronologicum* (p. 318: 'Academia Groningana solenni ritu introducta die 23 Aug.') uit 1619, waar de oprichting van de Academie geplaatst wordt naast de andere belangrijke gebeurtenissen in de wereldgeschiedenis volgens de regels van de toentertijd populaire tijdrekenkunde (zie p. 27 in deze bundel). De woordkeus en de interesse in de tijdrekenkunde doen vermoeden dat ook de tekst over het geboortemoment van de Academie door Emmius is opgesteld. Dit verklaart ook dat deze tekst onmiddellijk volgt op Emmius' *Natales Academiae*. Dit laat onverlet dat Emmius bij het opstellen van dit soort geschriften, waarvoor specifieke deskundigheid in astrologie en de tijdrekenkunde onontbeerlijk was, werd bijgestaan door Nicolaus Mulerius, een expert op die terreinen.

in hun macht lag, zetten zij alles in het werk om hun ambities vorm te geven. Het overhalen van voldoende gedelegeerden van de Staten van Stad en Ommelanden om de oprichting te steunen was de eerste lastige opgave. De publieke aankondiging van het Stichtingsbesluit van 14 juli 1614 was dan ook een bijzonder moment. Dit geschiedde in de vorm van een plakkaat dat in alle grote steden van de Nederlanden en ook in het buitenland werd opgehangen. Enkele jaren later zou Ubbo Emmius aan dit Stichtingsbesluit – het oudste en belangrijkste officiële document van de Groninger universiteit – de eretitel geven van ‘Edictum perpetuum’, dat doorgaans wordt vertaald als ‘Eeuwig (geldend) Edict’.² Het Groninger exemplaar is deze bijzondere benaming ten volle waard. Geen enkele andere oude Nederlandse of buitenlandse universiteit kan bogen op een stichtingsoorkonde die qua inhoud en vorm zo goed de tand des tijds heeft doorstaan. De auteur van het Groninger Stichtingsbesluit beheerste feilloos de retorische techniek om een dergelijk document glans en een zekere eeuwigheidswaarde te verlenen. Eerder al is komen vast te staan dat deze auteur niemand minder was dan Ubbo Emmius.³ Daarvoor worden in deze bundel nieuwe argumenten aangedragen. Het Stichtingsbesluit bevat als in een notendop vooral Emmius’ visie op het onderwijs. Hij had het onderwijs in Groningen sinds zijn aanstelling tot rector van de Latijnse school in het najaar van 1594, als geen ander helpen vormgeven.

Hoe betekenisvol de tekst van het Stichtingsbesluit ook mag zijn, niets kon ver-

2 De theoloog Henk van den Belt toonde zich onlangs minder gelukkig met de vertaling van ‘Eeuwig’ of ‘Eeuwig geldend Edict’, gezien de theologische connotaties van ‘eeuwig’ (*perpetuus* heeft een andere lading dan *aeternus*). Zelf spreekt Van den Belt van ‘Altoosdurend Edict’. Zie zijn *Kan een mens wel zeker zijn?*. Een moderne vraag en disputatie van Herman Ravensperger (1586-1625) (Groningen 2013), 14 n. 29. Men kan dit echter ook anders zien. In 1964 vertaalden V. Schmidt en F.J.E. Tichelman ‘Edictum perpetuum’ niet met ‘Voortdurend’, maar ‘Eeuwig Edict’ (zie *Effigies* (als in n. 1), 4). Afgezien van het feit dat de gekozen vertaling beter klinkt, en ook te verkiezen is boven het ietwat oubollige ‘Altoosdurend Edict’, moet men constateren dat het onderscheid tussen ‘voortdurend’ en ‘eeuwig’ niet sterk leeft. Het is daarbij geen bezwaar dat bijvoorbeeld de *Oxford Latin Dictionary* en de *Latin Dictionary* van Lewis en Short dichtbij de grondbetekenis van ‘perpetuus’ (‘voortdurend’) blijven, en een vertaling als ‘eeuwig’ vermijden. Belangrijker is dat Emmius in zijn *Natales Academiae* niet denkt als theoloog, maar veeleer juridisch (‘Eius velut sanctionis fundamentalis Academiae, aut Edicti perpetui exemplar, hic exhibemus’, *Effigies* (als in n. 1), 4). Zijn begrip ‘Edictum perpetuum’ is ontleend aan het Romeinse recht en als equivalent voor dit juridische begrip komt ook voor ‘Edictum in aeternum’; vgl. Filippo Cancelli, *La codificazione dell’edictum praetoris. Dogma romanistico* (Milaan 2010), 141.

3 Dat het Stichtingsbesluit van Emmius’ hand is werd in 2005 reeds geopperd door F.R.H. Smit in samenwerking met F. Akkerman en A.J. Vanderjagt, in: J.M.M. Hermans and M. Nelissen, *Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group. Second revised edition* (Leuven, 2005), 54; vergelijk Zweder von Martels, ‘Ubbo Emmius, the Eternal Edict and the Academy of Groningen’, in: Alasdair A. MacDonald, Zweder von Martels, Jan R. Veenstra, *Christian Humanism. Essays in Honour of Arjo Vanderjagt* (Leiden 2009), 398-418, i.h.b. 440 n. 5. Werkelijke argumenten voor Emmius’ auteurschap kwamen pas na 2005 ter tafel. Zij zijn gebaseerd op stilistische en inhoudelijke overeenkomsten met Emmius’ verdere werk, maar ook op zijn vriendschap met David Chytraeus, de bron voor de Alfonso-aneekdotes. Zie verder mijn ‘Ubbo Emmius en het Stichtingsbesluit van de Staten van Groningen en Ommelanden voor de oprichting van de Groninger Universiteit’. *Historisch Jaarboek Groningen* (2009), 42-57; idem, ‘The School as Methaphor of Paradise: The Eternal Edict of the University of Groningen and the Oration of Herman Ravensperger at its Inauguration (1614)’, in: Rudolf Suntrup en Jan R. Veenstra (red.), *Himmel auf Erden – Heaven on Earth* (Frankfurt am Main 2009), 151-166.

hinderen dat het plakkaat na bewezen diensten in vergetelheid geraakte.⁴ Emmius zelf gaf het een nieuwe rol door de opname ervan in het handschrift van de *Natales Academiae*, waarbij hij het (zoals gezegd) als ‘Eeuwig Edict’ een nieuwe status gaf. De *Natales Academiae* verscheen in 1654, 29 jaar na Emmius’ dood, in druk, als onderdeel van de *Effigies & vitæ professorum Academiae Groningæ & Omlandiaë*. Toch horen we in de twee eeuwen die volgen weinig meer over het Eeuwig Edict. De boodschap werd niet meer geapprecieerd, het humanistisch ideaal was verflauwd, en niemand wist meer welk een groot bestuurder en beschermer van onderwijs en wetenschappen die in het Edict zo prominent aanwezige koning Alfonso van Napels (1396-1458) ooit was geweest. Tekenend voor dit laatste is dat tot op de dag van vandaag deze wijze koning dikwijls wordt verwisseld met Alfonso X van Castilië (1221-1284), een koning die onder andere vanwege zijn grote astronomische kennis ‘de Wijze’ wordt genoemd!⁵

De heruitgave van de *Effigies* in 1964, met de verdienstelijke Nederlandse vertaling door V. Schmidt en F.J.E. Tichelman, markeert het beginpunt van de terugkeer van de belangstelling voor het Stichtingsbesluit. Sporadisch betoonden lezers zich opnieuw gevoelig voor de charme van het stuk.⁶ Behalve de illustratieve anekdotes over koning Alfonso, biedt het andere bekoorlijke aspecten, zoals de metafoor van de ‘krijgsmacht van de wapenen en de geleerdheid’, de trotse vermelding van de lieflijke ligging van Groningen en het waarlijk grote compliment aan de stad een ‘oefenplaats der Muzen, of werkplaats der wetenschap’ te zijn. Bovendien valt het Stichtingsbesluit op door de heldere formulering en het verzorgde Latijn, die bij de eerste lezers in binnen- en buitenland meteen een diep vertrouwen moeten hebben gewekt in het onderwijs dat de oprichters van de Groninger Academie in het voor-

4 Afgezien van een vermelding door William Makdowell in 1621 ken ik geen andere vroege voorbeelden; zie de noten 6 en 7 in mijn ‘Ubbo Emmius, the Eternal Edict and the Academy of Groningen’ (als in n. 3).

5 Alfonso van Napels draagt traditioneel de bijnaam ‘de grootmoedige’. Emmius echter noemde hem ‘sapiens’ (‘wijs’), daarbij doelend op diens (praktische levens)wijsheid, een oud humanistisch ideaal. Op p. 318 van zijn *Opus chronologicum* (Groningen 1619) spreekt Emmius opnieuw over Alfonso als een ‘wijze koning’: ‘Horum Aragoniae et Siciliae regum in numero Alfonsus sapiens fuit’.

6 Hier volgen een paar kleine voorbeelden uit de laatste halve eeuw, nadat in 1909 C.H. van Fenema het Stichtingsbesluit reeds had afgedrukt in zijn *Het Academiegebouw te Groningen, 1614-1609* (Groningen 1909), p. 8-10, en daarbij enkele luchtige opmerkingen aan de tekst had gewijd (maar niet aan koning Alfonso). E.H. Waterbolk vestigde de aandacht op de metafoor van de twee krijgsmachten in de Stichtingsaankondiging; hij noemde Alfonso een wijze koning en vermeldde zijn woorden over gekroonde ezels, maar liet het daarbij (Waterbolk, ‘Een verwaarloosde samenhang’, *Groningse volksalmanak. Historisch jaarboek voor Groningen* (1976/1977), 37-41; herdrukt in E.H. Waterbolk, *Verspreide opstellen* (Amsterdam 1981), 257-262, i.h.b. 257). Aandacht voor het humanistisch karakter van de Stichtingsaankondiging verschijnt in F. Akkerman, ‘Onderwijs en geleerdheid in Groningen tussen 1469 en 1614’, in: *Om niet aan onwetendheid en barbarij te bezwijken: Groningse geleerden 1614-1989*, red. G.A. van Gemert, J. Schuller tot Peursum-Meijer en A.J. Vanderjagt (Hilversum 1989), 13-29, i.h.b. 19; A.J. Vanderjagt, ‘Practising Continuity. The Academy at Groningen, 1595-1624’, in: *Scholarly Environments: Centres of Learning and Institutional Contexts 1560-1960*, red. A.A. MacDonald en A.H. Huussen, Jr. (Leuven 2004), 33-47, i.h.b. 39; H.A. Krop, ‘Northern Humanism and Philosophy: Humanist Theory and Scholastic Practice’, in: *Northern Humanism in European Context, 1469-1625. From the ‘Adwert Academy’ to Ubbo Emmius*, red. F. Akkerman, A.J. Vanderjagt en A.H. van der Laan (Leiden 1999), 149-166, i.h.b. 156-157. Zie verder ook de volgende voetnoten.

Ubbo Emmius (1547-1625), de eerste Rector van de Groningse Hogeschool. Uit: *Effigies & vitæ Professorum Academiae Groningae & Omlandiae* (Groningen 1654) (foto Dirk Fennema).

uitzicht stelden.

Het Stichtingsbesluit bevat de kern van de onderwijsidealen van de oprichters van de Groninger universiteit. In de afgelopen vier of vijf decennia is een nieuwe interesse ontstaan voor dergelijke idealen. Dit viel samen met de opleving van de studie van het renaissance humanisme. Een concreet resultaat van die opleving is dat Erasmus en Spinoza – en speciaal in Groningen ook Rudolf Agricola – alom gelauwerde namen zijn geworden. Deze renaissance studies beperkten zich niet tot het vroege Italiaanse en Noord-Europese humanisme, maar strekten zich gaandeweg ook uit tot de periode na de vijftiende en vroege zestiende eeuw. Stapje voor stapje kwam de tijd van de oprichting van de Groninger Academie in beeld. De publicatie van de verzamelde stichtingsoorkondes van de 36 universiteiten van de zogenaamde ‘Coimbra-Group’ in 2005 heeft dit proces versneld. Hiervan getuigt een korte brief van Fokke

Akkerman aan Jos Hermans, die als redacteur van deze verzameling stichtingsoorcondes ook anderen aanzette om mee te denken.⁷ Het volgende citaat uit deze brief van 26 januari 2003 laat iets zien van de staat van het onderzoek naar het Stichtingsbesluit op dat moment:

Met hun lovende referentie aan koning Alfons van Napels hebben de Staten van Stad en Lande hun stichting als een essentieel humanistische daad willen kenmerken. Niet de Paus, niet de Kerk, niet een Prins van Oranje, maar Stad en Ommelanden zelf hebben voor de verheffing van hun bevolking de universiteit gesticht. De universiteit is geen middeleeuwse ‘universitas’, maar een ‘academia’ zoals die van Pontanus in Napels. De universiteit van Napels draagt op zijn hoofdgebouw ook de trotse naam ‘Academia Pontaniana’. De eerste 40 regels van het Edict zijn van deze humanistische geest geheel doordrenkt. Dat humanisme hier en elders vaak genoeg synoniem is met reformatie is natuurlijk bekend. Voor de politieke en kerkelijke gemeenschap moet de ‘academia’ tot nut en zegen zijn.

Akkerman voegt nog toe dat hij niet kon verklaren hoe Emmius aan de gegevens over koning Alfonso en over diens gesprek met Piccolomini was gekomen:⁸ ‘In Piccolomini’s *Commentarii* kan ik het niet vinden. Misschien kan Zweder dit achterhalen’. Deze brief leidde pas na 2005⁹ tot het onderzoek naar de anekdotes van koning Alfonso, dat overtuigende argumenten opleverde voor het eerder door anderen geopperde vermoeden dat Emmius de auteur is geweest van het Eeuwig Edict.¹⁰

De totstandkoming en inhoud van deze bundel

Het 79ste lustrum was een geschikt moment om aandacht te besteden aan het Groninger Stichtingsbesluit. Dit geschiedde op 29 en 30 oktober 2009 tijdens een congres getiteld ‘Tegen barbarij: de Stichting van de Groninger Academie in 1614’. De officiële lustrumactiviteiten van de universiteit hadden echter reeds in het voorjaar van het 394ste jaar plaatsgevonden: wie zich jong voelt, kan niet wachten en wil zijn verjaardag graag wat eerder vieren! Ook het 80ste lustrum zal de Groninger universiteit vieren in het voorjaar voorafgaand aan de 400ste verjaardag, en daarom spelen wij in het belang van deze uitgave dit keer het ‘spel’ mee.

Het congres in 2009 vond afwisselend plaats in de Senaatskamer van het Academiegebouw in Groningen en in de Abdijkerk van Aduard. De keuze van deze laatste locatie had te maken met het feit dat behalve aan de oprichting van de Groninger Academie ook enige aandacht werd besteed aan de Aduarder Academie, een van de

7 Het resultaat hiervan is de publicatie van de Latijnse tekst, een Engelse vertaling en een korte inleiding door F.R.H. Smit (in samenwerking met F. Akkerman en A.J. Vanderjagt): J.M.M. Hermans en M. Nelissen, *Charters of Foundation and Early Documents of the Universities of the Coimbra Group. Second revised edition* (Leuven 2005), 54-55.

8 Zie voor de bewuste passage de vertaling van het Stichtingsbesluit op p. 21.

9 Uit een toevoeging van 23 februari 2005 aan de achterzijde van de genoemde brief van Fokke Akkerman blijkt de brief te zijn blijven liggen op zijn bureau en pas op dat moment te zijn verstuurd.

10 Zie noot 3.

vroegste voorbeelden van het streven naar grotere geleerdheid in deze streken. De meeste bijdragen aan het congres zijn hier gebundeld.¹¹

Voor deze bundel is een nieuwe titel gekozen, evenals die van het congres ontleend aan het Stichtingsbesluit. De vertaling van dit Eeuwig Edict gaat aan de reeks bijdragen vooraf. Deze vertaling van Fokke Akkerman is de tweede, na die van V. Schmidt en F.J.E. Tichelman; zij verscheen in de *Effigies*-heruitgave van 1964. Een derde vertaling, de jongste, is afgedrukt aan het eind van mijn eigen bijdrage over het Stichtingsbesluit, de eerste in deze bundel. Deze vertaling komt ook voor naast de drie ingelijste kopieën van het Stichtingsbesluit, die tijdens het congres in 2009 door prof. mr. J.H.A. Lokin, voorzitter van het Representatiefonds van de Groninger universiteit, werden aangeboden aan de hoogste vertegenwoordigers van de Provincie, Stad en Universiteit. Zo beschikken de lezers vanaf nu over drie vertalingen. De twee latere zijn schatplichtig aan de eerdere, maar elk van de drie legt andere accenten, waar de Latijnse tekst dat toestaat.

Kleinere of grotere verschillen van opvattingen zal de lezer ook tegenkomen in de individuele bijdragen van deze bundel. Er is niet naar gestreefd dergelijke plooiën glad te strijken. Wetenschap is immers een voortgaande discussie.

Het Stichtingsbesluit zelf is het onderwerp van de eerste bijdrage. Daarin besteed ik aandacht aan zowel de inhoud als de retorische vorm van het document. Daarbij maakt de speurtocht naar die zinsneden in het Stichtingsbesluit die voor Emmius de diepste betekenis hadden, duidelijk hoe hij dacht over een veilige toekomst voor de Groninger Academie.

De vraag naar de betekenis van Koning Alfonso was uiteindelijk de aanleiding voor het onderzoek dat aan het congres in 2009 voorafging. De Groninger universiteit heeft in het verleden bitter weinig gedaan met Emmius' speelse inval om deze koning bij de Groningers te introduceren. Het stuk van Sjef Kemper laat zien dat Alfonso inderdaad een vorst was van daad en woord. Mede door Antonio Beccadelli was hij niet alleen beroemd bij de elite, maar ook bij vele andere mensen.

Twee vroege initiatieven ter bevordering van onderwijs en geleerdheid in het Groningse vormen de onderwerpen van de twee volgende artikelen. In het eerste gaat Fokke Akkerman in op de aard en betekenis van de groep geleerden die rond 1485 in Aduard bijeenkwam en die later bekend werd onder de naam van 'Aduarder Academie'.

Nadat ruim een eeuw later, in 1594, Groningen was ingenomen door graaf Willem Lodewijk en prins Maurits en de Reductie van Groningen een feit was, besloten de Staten van Groningen en Ommelanden tot de oprichting van een juridische Hogeschool voor het onderwijs in de Instituten van het recht. Jan Lokin bespreekt de ontwikkeling, betekenis en gevolgen van deze beslissing en de lotgevallen van dr.

11 Afgezien van de bijdragen in deze bundel kende het congres nog de volgende sprekers: F.R.H. Smit: "Werkplaats van geleerdheid", de huisvesting van de Academie van Groningen in 1614; G.H. van Kooten: 'Alfonso als navolgenswaardig beeld van God (Imago dei)'; H. Beukers: 'Consilium over de studie van de Geneeskunde'; A. Meijster en L. Schomaker: 'Ubbo Emmius in pixels en bits'; D.H. van Netten, 'Mulerius en Emmius: chronologie en astronomie'.

Mello Theodorus Brunsema, die met dit onderwijs was belast.

De oprichting van de Groninger Academie maakte Groningen slechts ten dele een andere stad. Klaas van Berkel bespreekt uiteenlopende aspecten van de vroege Academie, zoals de voorgeschiedenis van de oprichting, de humanistische voorbeelden en inspiratiebronnen, de sterke en zwakke zijden van de nieuwe instelling en enige verschillen met de latere universiteit. Dit artikel is het eerste van een kleine reeks over de vroege periode van de Academie.

Het merendeel van de studenten stond ingeschreven aan de faculteit van de ‘artes’, dat het propedeutische onderwijs voor de andere drie faculteiten – de theologie, het recht en de medicijnen – verzorgde. Henri Krop behandelt de verschillende facetten van deze faculteit, waaraan de oprichters zoveel waarde hechtten.

Het Stichtingsbesluit van de Academie van Franeker uit 1585 kondigde aan dat er zowel het Hebreeuws, Grieks als Latijn zou worden onderwezen, het Groninger besluit noemt op goede gronden slechts die eerste twee. Wout van Bekkum gaat uit van de vraag waarom en hoe het Hebreeuws zo een belangrijke rol heeft kunnen spelen in Groningen. Aan de orde komt de studie van het Hebreeuws in Groningen vanaf de tijd van Wessel Gansfort en Rudolf Agricola tot aan die van Albert Schultens (1686-1750).

De Academie van Groningen was in zekere mate ook bedoeld als een bolwerk van de gereformeerde kerk. Daar heerste in veel mindere mate de strijd die woedde tussen rekkelijken en preciezen die in Holland enkele jaren later zou uitlopen op gruweldaden als de executie van Johan van Oldenbarnevelt. Bij de aanstelling van hoogleraren werd in Groningen dan ook zorgvuldig gelet op ieders trouw aan de beginselen van de heersende kerk. In zijn bijdrage gaat Han van Ruler in op het publieke debat over de geloofsleer dat Herman Ravensperger, hoogleraar in de theologie, voerde met niemand minder dan Hugo de Groot. Uitgangspunt was vooral de kwestie van Christus’ rol in de verlossing van de mensen.

Een Academie zonder boeken was ondenkbaar bij de oprichting in 1614. Voortvarend werd de vorming van een eigen boekencollectie ter hand genomen. Gerda Huisman bespreekt de context van dit gebeuren, de omvang en functie van de collectie en de aspiraties die men koesterde.

Drie jaren na de oprichting van de Academie kwam de Utrechtse boekengeleerde Arnoldus Buchelius naar Groningen. Hij is bekend van zijn vele bewaard gebleven reisverslagen en dagboeken die hij tijdens zijn lange leven bijhield. Kees Smit gaat in het bijzonder in op zijn contacten met de Groninger stadsarts Jacob Jansz Stalpaert van der Wiele. Ook Buchelius’ gesprek met Ubbo Emmius komt ter sprake.

Buchelius woonde tijdens zijn bezoek aan Groningen ook twee toneelvoorstellingen bij. Een daarvan was de *Iephtes* van George Buchanan. Fokke Akkerman behandelt de inhoud, achtergronden en betekenis van dit Latijnse toneelstuk ‘dat wel voor Groningen geschreven had kunnen zijn’.

De slotbijdrage van deze bundel schuift nog iets op in de tijd en heeft als onderwerp het ontstaan van de eerste plantentuin, de latere Hortus Botanicus van de Groninger Academie. Arjo Vanderjagt verhaalt van de wederwaardigheden van de para-

dijselfijke tuin, die het werk was van de vermaarde Henricus Munting (1583-1658) en zijn zoon Abraham (1626-1683).

De toekomst

De bijdragen in deze bundel bouwen voort op de oude geschiedschrijving over de Groninger universiteit. Deze begon met de uitgave van de *Effigies & vitæ professorum Academiæ Groningæ & Omlandiæ* in 1654 – met daarin opgenomen Emmius' *Natales Academiæ* – en bereikte in 1864 een nieuw hoogtepunt met het *Gedenkeboek der Hoogeschool te Groningen, ter gelegenheid van haar vijfde halve eeuwfeest* van W.J.A. Jonckbloets. Ook nadien werd de kennis van de vroege geschiedenis van de universiteit verder uitgediept in een aanzienlijke reeks artikelen, bundels en boeken. Tegelijk valt ook de snelle teloorgang van het Latijn op, waarmee de maatschappij de directe toegang verliest tot zeer belangrijke bronnen en daarmee ook de mogelijkheid om een nieuwe visie op het verleden te ontwikkelen. Ook is er de schaarste aan jong talent die mij dwong om voor het congres in 2009 en voor deze bundel een beroep te doen op 'oudgedienden'. Aan hen ben ik veel dank verschuldigd voor hun zorg en toewijding.

In de eerste eeuwen van haar bestaan bleef de Groninger Academie een overwegend Latijn schrijvende en veelal ook Latijn sprekende gemeenschap. Voor de schrijver van het Stichtingsbesluit was het vanzelfsprekend dat de toekomstige student voortreffelijk Latijn kende, zozeer zelfs dat hij het niet nodig vond het Latijn te noemen naast het Grieks en Hebreeuws als de talen die speciaal aan de Groninger Academie zouden worden onderwezen! Deze Latijnse cultuur, die sinds het begin van de Italiaanse renaissance als een brede rivier door de Europese geschiedenis vloeide, is nu tot een iel stroompje geworden dat elk moment in de grond dreigt te verdwijnen. Toch is er geen reden alle hoop te laten varen. Ondergrondse stromen keren ooit terug als zuivere bronnen en toevallige voorbijgangers zullen onbevangen de smaak daarvan proeven. Ook de Italiaanse renaissance is ooit zo begonnen aan het einde van de dertiende eeuw: met speelse oefeningen in de Latijnse poëzie aan de hand van enkele oude meesters.¹²

¹² Zie de eerste hoofdstukken van Ronald Witt, *'In the Footsteps of the Ancients'. The Origins of Humanism from Lovato to Bruni* (Leiden 2000). Het begin en de vroege ontwikkeling van dit renaissance humanisme blijft een inspiratiebron. Dit spelen met poëzie kreeg ware betekenis onder Petrarca (1304-1374) die zijn dichter- en schrijverschap in het Latijn en zijn bestudering van de klassieke literatuur verbond met ethische, sociale en politieke vraagstukken. Terzelfdertijd werden ook nieuwe praktische toepassingen ontdekt voor de klassieken, met name ook voor de thans vaak verwaarloosde leer van de welsprekendheid. Zie ook Zweder von Martels, *Non scholae sed vitae: het Latijn aan de Rijksuniversiteit Groningen* (Groningen 2011; <http://www.rug.nl/news-and-events/news/archief2011/non-scholae-sed-vitae.pdf>), 8-9.